

УДК:
3.077.7:323.285 Кенеди Џ. Ф
005.923.1:351.746.1
Оригинални научни рад
ДОИ: 10.5937/DB2501075L

Дипломатија и безбедност
Година 8.
Број 1/2025.
Стр. 75-93.

Радојица Лазич¹
Наташа Канкарас²

ТАЈНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ЦИА И ДЕКЛАСИФИКОВАНА ДОКУМЕНТА О УБИСТВУ АМЕРИЧКОГ ПРЕДСЕДНИКА ЏОНА КЕНЕДИЈА

Сажетак

Ступајући на дужност 23. јануара 2025. године, амерички председник, Доналд Трамп донео је извршну уредбу о декласификацији преосталих досијеа америчких служби безбедности који се односе на убиство председника Џона Кенедија. Поменута уредба резултирала је објављивањем 63400 страна различитих докумената који би могли имати било какву везу са атентатом од 22. новембра 1963. године у Даласу. Раније конгресне истраге утврдиле су да атентат није био резултат завере, већ дело појединца, бившег маринца и пребега Лија Харвија Освалда. Међутим, током протеклих деценија, америчка јавност није била спремна да поверује у званичне извештаје владиних комисија које нису успеле да пронађу било какав разложан политички или идеолошки мотив атентата. Спекулације о детаљима који се везују за Кенедијево убиство развијале су се током времена, генеришући бројне теорије о вишеструким стрелцима и могућој умешаности Совјетског Савеза, мафије и ЦИА. Истражујући новоотворена документа и другу грађу која се односи на убиство председника Кенедија, у овом раду фокус је усмерен на методологију рада и специјалне операције Централне обавештајне агенције (ЦИА) у иностранству. Посебна пажња посвећена је и личности атентатора Лија Харвија Освалда. У том контексту, у раду је покушано да се утврди веза између њега и различитих служби безбедности са којима је индиректно или директно могао бити у контакту.

Кључне речи: *ЦИА, тајне операције, атентат, Џон Кенеди, Ли Харви Освалд*

¹ Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија, radojica.lazic@fdb.edu.rs

² Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија, natasa.kankaras@fdb.edu.rs

УВОД

Амерички председник Хари С. Труман (Harry S. Truman) творац је идеје о формирању Централне обавештајне агенције (The Central Intelligence Agency – CIA), основане 26. јула 1947. године. Наводно, она је настала „из страха од совјетске претње која се појавила у годинама после Другог светског рата, када је подела Европе и Кореје постала трајна”. Новонастала обавештајна служба у почетним фазама била је „ограничена у својим задацима и остала је донекле неагресивна” (Milašinović, 1979: 58).

То је било и логично за нову службу, која тек треба да стекне кредит. Међутим, чак и током Трумановог мандата, ЦИА је почела „брзо да расте”, што је резултат различитих спољних притисака; најпре, због потребе да се супротстави совјетској субверзивној делатности, а затим и као последица изненадног избијања рата на Корејском полуострву. У другој деценији постојања, ЦИА се испрофилисала као модерна и моћна обавештајна служба. Побољшала је своје капацитете у свим фазама обавештајног циклуса (планирање и давање задатака, прикупљање, анализа и достављање и коришћење података), од изградње нових алата за прикупљање, до вештијих метода доношења до значајних сазнања. Истовремено, тајне операције су јој омогућиле да остварује огроман утицај у креирању америчке политике на глобалном плану. Такву моћ није могла имати у време председничког мандата Трумана. Од оснивања, па све до шездесетих година прошлог века, ЦИА је технолошки убрзано напредовала и подизала своје обавештајне капацитете.

Главни задатак новоосноване агенције био је да креира обавештајне процене о страним државама (у оквиру Канцеларије за специјалне операције). Те послове ЦИА ће наставити да обавља и у каснијем периоду. Међутим, страх од комунистичког утицаја у западноевропској политици (конкретно, у Француској и Италији), довео је до тајних акција осмишљених да преокрену резултате избора на штету комунистичких партија (Ilić, 2024). Неспоран успех у овом подухвату довео је до стварања Канцеларије за координацију политике (Office of Policy Coordination) 1948. године, од стране Савета за националну безбедност (National Security Council – NSC). Закон о Централној обавештајној служби из 1949. године омогућио је агенцији да се још брже развија. Тајне акције започете су у време Труманове администрације, али никада нису заживеле током њеног мандата. Труман их је прихватио, али је показивао резервисаност, за разлику од наредног председника Ајзенхауера (Dwight D. Eisenhower). Агенцију коју је основао, Труман ће у каснијем периоду свог живота оштро критиковати, тврдећи да се није испрофилисала онако како је очекивао.

Двојица људи који су обављали функцију директора Централне обавештајне агенције током Трумановог председничког мандата, а које је он изабрао за ту позицију, појаснили су, у извесној мери, Труманове ставове према ЦИА. Први, адмирал Роско Х. Хиленкотер (Roscoe Henry Hillenkoetter), није толико инсистирао на потврђивању прерогатива ЦИА, мада је током периода на челу агенције трпео велике притиске.³ Други, генерал Волтер Бедел Смит (Walter Bedell Smith), који је био амерички амбасадор у Совјетском Савезу од 1946. до 1948. године, није био присталица тајних акција. Инсистирао је на томе да се организација у потпуности стави под његову команду, како би се авантуризам у њеном деловању могао обуздати.

Дакле, правни оквир за рад ЦИА успостављен је законима из 1947. и 1949. године.⁴ Иако је Труман потписао директиве којима се даје сагласност за низ тајних операција, оне се током његовог мандата никада нису прошириле изван покушаја инфилтрације у совјетски блок и „дрвену” Кину. Ни он, ни његови директори, нису хтели да „дају налог” за пучеве које је Ајзенхауер касније подржао. Труман се ограничио на активности за које се унапред знало да имају мале шансе за успех. Обавештајни продор у комунистичке земље, које су биле главна мета напада, био је изузетно тежак.

Када је Ајзенхауер освојио председнички мандат, именовао је Алена Далеса (Allen Welsh Dulles) за директора ЦИА.⁵ Обојица су били заинтересовани за тајне операције и оптимистично су гледали на њихову сврсисходност и ефикасност. То је потврђено успешно изведеним акцијама у Ирану 1953. и Гватемали 1954. године. Председник Ајзенхауер био је задовољан, јер је ангажманом ЦИА имао „јефтин алат спољне политике”, и на тај начин је „избегавао конвенционални војни сукоб, који се показао непопуларним у каснијим фазама Корејског рата”. Таква опредељеност у вођењу спољне политике кулминирала је низом завера, пучева и атентата. Специјалне операције које је водила ЦИА педесетих и шездесетих година прошлога века биле

³ Група за обавештајна истраживања (Intelligence Survey Group – ISG) учествовала је у изради Далесовог извештаја (The Dulles Report), једне од најутицајнијих процена функционисања обавештајне заједнице Сједињених Држава, а посебно Централне обавештајне агенције (ЦИА). Извештај је поднет Савету за националну безбедност 1. јануара 1949. Неке од кључних тачака су: Све тајне операције треба да буду интегрисане у једну канцеларију ЦИА, под надзором Савета за националну безбедност; Унутрашња структура и систем управљања особљем ЦИА нису били правилно организовани и одговорности одељења треба да буду јасније, а избор особља адекватан; Подржава се тајност буџета ЦИА, како би се обезбедила административна флексибилност и анонимност.

⁴ The National Security Act (1947); *The Central Intelligence Agency Act* (1949).

⁵ Ален Далес био је адвокат, први цивилни директор ЦИА (1953-1961), као и члан Воренове комисије која је истраживала убиство председника Кенедија.

су усмерене против страних лидера и режима који су сматрани за претњу америчким безбедносним, политичким, али и корпоративним интересима. ЦИА је, такође, била укључена у многе контроверзне и потпуно нелегалне операције, попут отмица, физичких мучења и кршења основних људских права, као и тајних паравојних активности. Ова трансформација одражавала је на неки начин и склоности „кључних креатора политике током Ајзенхауерове администрације” (Thomas, 2006).

Декласификована документа из досијеа о убиству Кенедија (National Archives and Records Administration, 2025), као и раније конгресне истраге, послужили су као шири корпус за истраживање и дефинисање теме овог рада. Поред тога, користећи различите научне поступке, попут анализе садржаја, упоређивања различитих докумената и синтезе нових података, дошло се до сазнања која у значајнијој мери осветљавају догађаје повезане са атентатом на америчког председника и личношћу атентатора.

ВЕЛИЧИНА БУЏЕТА ЦИА

Буџет Централне обавештајне агенције увећаван је из године у годину. Како је агенција расла и развијала се, тако је растао и њен буџет. Могуће је идентификовати два фундаментална механизма за рани систем додатног финансирања ЦИА: стварање „резервог фонда” за ванредне ситуације и коришћење „параван компанија” за прикривање активности финансирања. Индикативан је податак да је годишњи буџет ЦИА порастао са 52 на 587 милиона долара у периоду од 1950. до 1953. године (Fisher, 2024: 37).

Неке детаље о утрошеним средствима објавио је лист „Вашингтон пост” (The Washington Post), позивајући се на документе који су „процурели” захваљујући узбуњивачу Едварду Сноудену (Edward Joseph Snowden). Након објављивања великог броја информација које се тичу рада америчких служби безбедности, захваљујући својој довитљивости, а по неким, и помоћи руских служби безбедности, он је током 2014. године успео да побегне у Русију, где и сада живи (Mure, 2023).

Укупан износ буџета намењен обавештајним службама почео је да се објављује (у збирном износу) од 2007. године. Амерички конгрес донео је ту одлуку, без обзира на то што су службе безбедности биле против такве врсте транспарентности. Међутим, САД никада нису објавиле преглед буџета сваке од тих агенција појединачно, како и на који начин троше новац који им је доделио Конгрес (McGregor, 2013). Надзору Конгреса дуго је недостајао комплетан увид у механизам финансирања обавештајних служби.

Интересантан је документ тзв. „црног буџета” за 2013. годину. Он детаљно описује све, од сопствених процена агенција о њиховим снагама и слабостима, до земаља које сматрају најтежим противницима и потенцијалним „метама”. У њему се наводи пет земаља: Кина, Русија, Иран, Куба и Израел, као „приоритетне” контраобавештајне мете, односно земље за које САД брину да их шпијунирају (McGregor, 2013).

Северну Кореју обавештајне агенције САД наводе као најтежу мету. Признају да практично немају никакво сазнање о намерама и размишљању лидера те државе. Да би прикупили податке о тој тајновитој земљи, прибегавају различитим оперативним мерама и методама, укључујући и савремена техничка достигнућа за надзор (McGregor, 2013).

Према подацима који су доспели у јавност 2013. године, ЦИА потроши око 28 процената укупног обавештајног буџета САД, што је износило око 14,7 милијарди долара. Следеће по величини је тело за електронски надзор комуникација – Национална безбедносна агенција – НСА (National Security Agency – NSA), у којој је Сноуден службовао те године, у прислушном пункту на Хавајима. НСА је 2013. године имала буџет у износу од 10,8 милијарди долара. Укупна цифра од 52,6 милијарди долара, садржана у строго поверљивом образложењу буџета Конгреса, не подразумева укупне трошкове обавештајних служби. Она не укључује Федерални истражни биро (ФБИ), као и додатних 23 милијарде долара које је војска трошила на шпијунажу (McGregor, 2013).

У изјави за Вашингтон пост, Џејмс Клапер (James Robert Clapper), директор Националне обавештајне службе (National Intelligence), рекао је да су САД „значајно уложиле у обавештајну заједницу од терористичких напада 11. септембра, као и у периоду који укључује ратове у Ираку и Авганистану, арапско пролеће, ширење технологије оружја за масовно уништење и асиметричне безбедносне претње у областима као што је сајбер ратовање”. Нагласио је да су буџети америчких служби безбедности нетранспарентни „зато што би могли да пруже увид страним обавештајним службама да разазнају наше главне националне приоритете, изворе и методе које нам омогућавају да добијемо информације за супротстављање претњама” (McGregor, 2013).

КРАТКА ХРОНОЛОГИЈА „ИНТЕРВЕНЦИЈА” ЦИА У НЕКИМ ДРЖАВАМА

Амерички конгрес 1949. године усвојио је Закон о ЦИА⁶, који дозвољава тој служби да се оглуши о законе који се односе на откривање информација у вези са организацијом, да троши средства без обзира на прописе о потрошњи и да склапа уговоре и врши набавке без оглашавања.⁷

Уз таква овлашћења без преседана, неограничен приступ новцу, слободу да делује без надзора или увида од стране било које владине институције, ЦИА је постала „држава у држави”. Зато се, према неким тврдњама, на основу моћи којом располаже, ЦИА може рангирати „као четврта светска сила, после САД, Русије и Кине” (Jeffreys-Jones, 2022: 33).

Кратка историја активности ЦИА могла би се окарактерисати на следећи начин: агенција користи сва могућа средства за постизање циља; циљеви су контрадикторни и често служе само њој; ради постизања циљева, агенција прави савезе који су, понекад, супротни интересима спољне политике САД (CIA, 1972).

У документу који је декласификован и одобрен за објављивање током 2005. године, могу се видети, у најкраћим цртама, акције и специјалне операције које је ЦИА изводила у различитим деловима света (CIA, 1972).

Током 1952, не видећи никакву предност у подржавању пропадајуће монархије краља Фарука (Farouk of Egypt), ЦИА је одиграла важну улогу у подршци побуни у Египту, која је поставила генерала Нагиба (Naguib) и Гамала Абдула Насера (Gamal Abdul Nasser) на чело земље. Насер се, међутим, показао независнијим него што је америчка влада очекивала. Касније, Стејт департмент (The United States Department of State) је убедио председника Ајзенхауера да одбије америчку помоћ у изградњи Асуанске бране.

Хозе Фигерес (Jose Figueres) 1953. године постао је председник Костарике, пошто је као умерени социјалиста победио на непосредним изборима. Такав резултат није одговарао америчкој обавештајној служби. ЦИА се није слагала са његовом политиком, нарочито у оном делу који је дозвољавао азил свима који су то желели. Сматрала је да би то могло наштетити

⁶ *The Central Intelligence Agency Act*, усвојен од стране Конгреса 27. маја 1949, а ступио на снагу 20. јуна те године.

⁷ Покушај оспоравања уставности овог Закона догодио се 1972. године у случају Врховног суда: Сједињене Државе против Ричардсона, на основу тога што је Закон био у супротности са препоследњом клаузулом Члана I, Одељка 9 Устава Сједињених Држава, који каже: „Новац се не сме повлачити из трезора, осим као последица апропријација донетих законом; с времена на време ће се објављивати редован извештај и обрачун прихода и расхода свих јавних средстава”.

њеном утицају и могућностима за прикупљање података и контролисање политичких кретања на том простору. Да би се решила Фигереса, осмислила је план свргавања, који је био супротан интересима власти у САД. Тиме је створила озбиљну забуну, јер је америчка званична дипломатија имала супротне циљеве: амерички амбасадор у тој земљи предлагао је председнику Ајзенхауеру да позове Фигереса у Вашингтон, како би му пружио подршку.

Мухамед Мосадек (Mohammed Mossadegh), премијер Ирана, кога је именовао шах, попустио је народном расположењу и национализовао англо-иранску нафтну компанију 1953. године. То је изазвало бојкот иранске нафте и економија је почела да посустаје. Суочене са таквим околностима, британска и америчка влада су одлучиле да свргну Мосадека. Специјални задатак је добио Кермит (Ким) Рузвелт (Kermit Kim Roosevelt), унук некадашњег председника Теодора Рузвелта (Theodore Roosevelt). Он је илегално ушао у земљу и почео да организује оперативце ЦИА како би свргнули Мосадека. Успешно је обавио тај посао: Мосадек је ухапшен, а шах се вратио из незваничног егзила у Риму. Свргавање је донело добар резултат за амерички бизнис. Британци су изгубили свој монопол, а конзорцијум компанија Галф Оил, Стандард Оил и Мобил Оил (Gulf Oil, Standard Oil and Mobil Oil) добио је 40% концесије у реорганизацији бивше компаније. Рузвелт је касније напустио ЦИА да би преузео позицију у новоформираној нафтној компанији.

Један од најтрагичнијих примера интервенције ЦИА у спољне послове друге државе била је Гватемалска револуција 1954. године. Хакобо Арбенс Гузман (Jacobo Arbenz Guzman), изабрани социјалистички председник, био је човек кога је ЦИА планирала за свргавање. Гузман се превише спријатељио са Совјетским Савезом и починио је неопростиви грех експропријацијом 225.000 хектара поседа компаније *United Fruit*, као део аграрне реформе ширих размера. Тако су САД покренуле активности против Гузмана у јуну 1954. године. Тајна операција у Гватемали носила је шифровани назив *PBSuccess*, а одобрење за њу дао је председник Ајзенхауер у августу 1953. Операција је имала почетни буџет од 2,7 милиона америчких долара за психолошко ратовање, политичке и непосредне акције.⁸ У том подухвату ЦИА је водила главну реч. Подржавајући Карлоса Кастиљо-Армаса (Carlos Castillo-Armas), гватемалског пуковника обученог у Америци, агенција је припремала пучисте у Хондурасу и стрпљиво чекала прави тренутак да крене против Арбенсове владе. Идеална прилика указала се доласком шведског те-

⁸ Поменутих 2,7 милиона долара уложених у операцију која је имала за циљ успостављање режима који би одговарао америчким политичким и корпоративним интересима данас вреде око 32 милиона долара.

ретног брода, који је пристао у Пуерто Бариос и спремао се да истовари 2.000 тона чехословачког оружја. Арбенсова влада је пала за десет дана и Кастиљо-Армасов репресивни режим је преузео власт (Milašinović, 1979: 138-139). Једна од првих акција нове владе била је именовање „одбрамбених одбора” који су могли да се састају у тајности и прогласе било кога „комунистом”.

Вашингтон је 1958. године био забринут због левичарских тенденција индонезијског председника Сукарна (Sukarno). Није им одговарало што се „спријатељио са Совјетима”, што је започео експропријацију огромних делова бивше холандске имовине и подржао комунистичку коалицију у својој влади у Џакарти. Због свега тога, као и због великог богатства индонежанског архипелага, ЦИА је покренула свргавање Сукарнове владе. Још једном се појавио познати сценарио: Стејт департмент је све негирао, док је ЦИА слала своје бомбардере Б-26 са јужних Филипина, засипајући бомбама мала острва насељена Индонежанима који су подржавали Сукарна. Када је један амерички пилот, у пролеће 1958. године, оборен изнад Амбоније, америчка влада је морала да одговара уместо ЦИА.

За разлику од Ирана током 1953, ЦИА је била мање успешна у Ираку 1958. године. Након револуционарних збивања у тој држави, што је резултирало убиством краља Фејсала (King Feisal), нова влада се суочила са низом побуна различитих племенских фракција, које су биле бесне због убиства суверена. Нестабилност је подстицала ЦИА, активно подржавајући племена. Економски интереси западних држава, посебно у области производње нафте, довели су до подршке прозападној влади у тој земљи. Из тих разлога, ЦИА је настојала да амортизује арапске апеле на јединство. Да би подрила програме Радио Каира, који је био главни носилац тих активности, утицала је на формирање нових радио станица у региону и емитовање програма који су одговарали интересима прозападних снага.

Након повлачења Француске из Индокине 1954. године, Лаос је доживео озбиљна политичка превирања. ЦИА је била активно укључена у сваки аспект дешавања у тој држави. У децембру 1959. године, високо плаћени десничарски војни вођа, Фуми Носуван (Phoumi Nosouvan), добио је помоћ ЦИА у свргавању владе Фуија Сананиконеа (Phoui Sananikone), коју је отворено подржавала америчка администрација. Користећи намештене изборе у априлу 1960. године, ЦИА је успела да одржи Носувана на власти. Када је Носуван ипак свргнут, америчка обавештајна служба му је помогла да успостави своју власт у провинцији Саванакет, иако је званични Стејт департмент стао на страну официра, Конг Леа (Kong Le). Са упадом Северних Вијетнамаца на територију Лаоса, ова служба покушала је да организује племена које су расута по планинама Индокине.

Америчка обавештајна служба била је присутна у Вијетнаму чак од Другог светског рата. Утицај агенције прожимао је цео спектар америчке политике у овој држави. Већ од 1955. године развијала је „блиски” однос између председника Дијема (Ngo Dinh Diem) и госпође Нху (Madame Nhu).⁹ Такође, неколико година касније, ЦИА је ковала заверу са будистима да убије Дијема. Средствима ЦИА формирани су тимови Револуционарног развојног кадра задуженог за обављање „добрих дела” за сељаке. Али њихова права функција била је да прикупљају обавештајне податке и служе као милиција. Агенција је, такође, основала вијетнамски ФБИ и остваривала тесну сарадњу са запосленима из USAID-а како би координирала полицијске активности на нивоу села. Раније су били укључени у обуку Монтањара у висоравнима централног Вијетнама, али су касније ту одговорност предали Специјалним снагама. На том простору организовала је системе за прикупљање обавештајних података који су били координисани са мобилним трупaма ЦИА (Провинцијска извиђачка јединица, The Provincial Recon Unit-PRU).

Операције ЦИА у Британској Гвајани од 1962. до 1966. године откриле су у којој мери је она утицала на политичка дешавања у том делу света. Чеди Џаган (Cheddi Jagan), марксистички оријентисани премијер Британске Гвајане, није уживао поверење САД. ЦИА је, преко оперативаца у синдикатима, подржала дуготрајне штрајкове у овој малој јужноамеричкој земљи, у њиховом успешном настојању да свргну Џагана. У ту сврху, око 1.000.000 долара америчког новца било је усмерено кроз придружене синдикате које је контролисала.

ДИПЛОМАТСКЕ МИСИЈЕ КАО ПОКРИЋЕ ЗА ДЕЛОВАЊЕ ЦИА

Недавно декласификовани документи који се односе на убиство председника Кенедија (John Fitzgerald Kennedy) откривају опсежно коришћење дипломатских мисија као покрића за активности ЦИА педесетих и шездесетих година прошлог века. Материјали из досијеа о атентату на председника Кенедија указују да је ова обавештајна агенција имала значајно присуство у америчким амбасадама широм света, са легендарним агентима који су се представљали као званичници Стејт департмента. Открића, укључена у више

⁹ Мадам Нху била је *de facto* прва дама Јужног Вијетнама од 1955. до 1963. године. Била је супруга Нго Дин Нхуа, брата и главног саветника председника Нго Дин Диема. Пошто је Дием био доживотни нежења и пошто су она и њена породица живели заједно са њим у председничкој палати, сматрана је првом дамом. Позната по својим коментарима којима је нападала и оштро осуђивала будистичку заједницу Јужног Вијетнама и снажан утицај и присуство САД у земљи, отишла је да живи у егзилу у Француској након што су јој муж Нху и председник Дијем убијени 1963. године.

од 63.000 страница које је Трампова администрација објавила 18. марта 2025. године, указују на тајне операције ЦИА из периода Хладног рата и тензије које је стварала унутар америчке дипломатије.

Меморандум Артура Шлезингера Млађег (Arthur Meier Schlesinger Jr.), саветника председника Кенедија, од 30. јуна 1961. године ¹⁰ открива да је на дан Кенедијеве инаугурације, 47% политичких функција у америчким амбасадама широм света било попуњено агентима ЦИА, који су деловали са дипломатским покрићем. У неким случајевима, наглашава се у том документу, шеф мисије ЦИА имао је већи утицај од амбасадора и водио је политику која је била у супротности са званичним дипломатским циљевима САД.¹¹

У овом алармантном допису упућеном америчком председнику, након неуспеле акције у Заливу свиња, Шлезингер упозорава да „агенција посвећена тајним активностима може себи приуштити проклето мало видљивих грешака”. У том смислу, наводи се неколико амбасада у којима је ЦИА доминирала у политичким одељењима. Тако је у Бечу од 20 службеника, њих 16 било из ове службе. У Чилеу је 11 од 13 службеника било особље те агенције, док је у Паризу ЦИА имала чак 123 службеника, а њени оперативци бројчано су надмашили званично дипломатско особље. Поред тога, агенција је монополизовала контакте са кључним француским политичарима, укључујући и председника Народне скупштине. У том документу поменута је сумњива улога ове обавештајне службе у алжирском пучу у априлу 1961. године. Из тих разлога, он је веома значајан за разумевање и анализу Кенедијевог проблематичног односа са ЦИА. Поред тога, он наглашава забринутост тадашње америчке администрације због растућег утицаја агенције на спољну политику (Schlesinger, 1961).

Шлезингер се залагао за смањење броја оперативаца у америчким амбасадама, упозоравајући да агенција задире у традиционалну улогу Стејт департмента. Предложио је да амбасадори имају потпуну контролу над операцијама ЦИА и залагао се за постепено смањење броја обавештајног особља које ради под дипломатским покрићем. Иако је Кенедијева администрација била свесна доминације у амбасадама, многим истраживачима није јасно зашто су те информације остале поверљиве више од шест деценија. Одлука председника Трампа да објави 2.182 нових досијеа из Кенедијеве архиве пружила је потпунији увид у обавештајне операције током Хладног рата. Ипак, неки делови остају и даље „запечаћени” и недоступни јавности, на-

¹⁰ Наведени документ, који садржи 15 страна, под насловом „Реорганизација ЦИА”, упутио је тадашњем америчком председнику Џону Кенедију.

¹¹ Шлезингер упозорава да је „понекад шеф мисије ЦИА био дуже у земљи, располагао је са више новца, имао је већи утицај (и био је способнији) од амбасадора. Често је имао директан приступ премијеру”.

рочито они који би могли указати на саучеснике и позадину убиства председника Кенедија (Hanna & Stengle, 2025).

Треба подсетити и нагласити да је Бечка конвенција о дипломатским односима из 1961. године кодификовала норме понашање дипломатских представника. Обавештавање легалним средствима спада у основну функцију ових послова, док је обавештајна делатност изричито забрањена. У том смислу, недопустиве су било какве прикривене активности које спроводи акредитовани дипломата или дипломатска мисија (Lazić, 2016: 233-25; Stajić & Lazić, 2015: 387-392). Међутим, танка је линија која раздваја обавештавање (као дипломатску функцију) и обавештајни рад као забрањену делатност.

Дипломатија је дефинисана као „процес дијалога и преговора, у коме земље остварују своје односе и раде на постизању циљева другим средствима” (Vasić, 2010: 14-16; Kreća, 2015). За обављање дипломатских активности обавештајне службе су коришћене и у ранијем периоду, када су послове дипломатије, тајних акција и прикупљање обавештајних података обављали исти људи (Lazić, 2016: 237; Lazić, 2020: 87-104; Mirkov, 2023). Анализирајући декласификована документа и друге изворе који се односе на убиство америчког председника Џона Кенедија, може се сасвим поуздано закључити да је то била пракса, не само ЦИА, већ и многих других служби безбедности тога времена. Без обзира на јасне норме међународног права и Бечке конвенције о дипломатским односима, она сеже и до садашњег времена.

Обавештајни рад се најчешће дефинише као планирање, сакупљање, процена, анализа, израда и достављање (дисеминација) корисницима поверљивих информација у сврху доношења политичких, безбедносних, војних, економских и других одлука од стране највишег руководства државе. Са правовременим и ваљаним информацијама о догађајима или активностима који предстоје или су у току, они који доносе одлуке могу стећи одлучујућу предност над супарницима и у мирнодопско и у ратно време (Bajagić, 2010: 24-33; Betts, 2007: 14-15; Lazić, 2023: 49; Ronin, 2009: 29). Зато се „подаци морају добити од људи који познају околности у којима се налази непријатељ” (Cu, 2014: 175).

Добро испланиран обавештајни рад у великој мери може пружити подршку дипломатији, нарочито прикупљеним подацима до којих дипломатски представници не могу доћи. Зато се поуздано може казати да „обавештајци омогућавају спровођење тајних политика и тајних акција, па тако утичу на збивања у међународној заједници” (Parezanović, 2014: 37; Savić & Bajagić, 2003: 17-42; Stajić & Lazić, 2015: 385).

Истражујући феномен легендирања обавештајца у дипломатску мисију (са лажним покрићем), сасвим извесно се може тврдити да и у садаш-

њим околностима постоје такви примери који, веома често, промакну и будном оку безбедносне, односно контраобавештајне службе.¹²

ЛИ ХАРВИ ОСВАЛД У ДЕКЛАСИФИКОВАНИМ ДОКУМЕНТИМА

Након Освалдовог (Lee Harvey Oswald) хапшења и убиства, постало је јасно да он није био само запослени радник на примању и попуњавању поруџбина у складишту књига у Даласу. Што је више информација излазило на видело, то је његова каријера изгледала необичнија. Као бивши маринац, пребегаво је у Совјетски Савез, а након тога, уз помоћ и посредовање америчких власти, вратио се поново у САД; био је укључен и у про и анти-кастровске активности у Њу Орлеансу. Волео је оружје и био је заинтересован да га купи поруџбином преко поште.

Ли Харви Освалд остаје једна од најзагонетнијих личности у америчкој историји, првенствено познат по својој улози у атентату на америчког председника Џона Ф. Кенедија. Његов живот обележиле су турбуленције, идеолошке промене и низ догађаја који су кулминирали извршеним атентатом на председника Кенедија 22. новембра 1963. године у Даласу (Војцук, 2014).

Освалдово образовање било је недоследно. Похађао је бројне школе широм Луизијане, Тексаса и Њујорка. Изостајање са наставе и проблеми у понашању довели су до психијатријске процене када је имао 12 година. Дијагностикована му је „емоционална поремећеност” због недостатка стабилног породичног окружења. Оваква рана животна искуства створила су осећај изолације и тежњу за припадношћу, што је касније утицало на његове идеолошке склоности.¹³

Са 17 година, Освалд се пријавио у Амерички марински корпус. Обучавао се за радарског оператера и достигао чин редова прве класе. Међутим, његову војну каријеру су обележили дисциплински проблеми, укључујући два процеса пред војним судом, један због неовлашћеног поседовања ватреног оружја и други због напада на наредника. Због тих инцидената био је деградиран у чин редова.

¹² Недавни случај првог секретара хрватске амбасаде у Београду, који је деловао као легендарни обавештајац, управо нам говори да многе државе свесно улазе у дипломатски ризик, покушавајући да остваре одређени успех на обавештајном плану.

¹³ Оваква рана психолошка карактеризација Освалда касније је допринела промовисању теорије о „усамљеном убици” или „усамљеном лудаку”, који је неспособан да изгради смислене односе са другима и који има опсесивну жељу да остане упамћен у историји.

Током 1959. отпуштен је из активне војне службе. Убрзо након тога пребегао је у Совјетски Савез, где је, наводно, изјављивао да ће се одрећи америчког држављанства и да ће предати тајне које је стекао док је радио као радарски оператер за шпијунски авион U2. Настанио се у Минску, где је радио у фабрици радио и телевизијских апарата. Тамо је упознао и оженио се Марином Прусаковом, студенткињом фармације. Пар је добио прву ћерку, Џун, 1962. године. Док је боравио у Совјетском Савезу, постоје претпоставке да га је КГБ надзирао. Разочаран совјетским животом, вратио се са породицом у Америку у јуну 1962. године, настанивши се у Тексасу.

Освалдов приватни живот је био сложен. Брак са Марином суочио се са изазовима, укључујући финансијске потешкоће и породичне спорове. Друга ћерка, Одри, рођена је у октобру 1963. године, само месец дана пре атентата. Освалдови односи са мајком, браћом и сестрама били су затегнути.

Када је убијен, након атентата на председника Џона Кенедија, његова имовинска карта била је око 250 долара. Примарни приходи долазили су од слабо плаћених послова, укључујући и позицију у тексашком складишту школских књига. Породица је живела скромно, често се борећи да састави крај с крајем.

Након повратка у САД, Освалд је био под „будним оком” ФБИ, због времена проведеног у Совјетском Савезу и прокубанских активности. Такође, ЦИА га је држала под прилично агресивним надзором само неколико недеља пре атентата, током посете Мексико Ситију. Убио га је власник ноћног клуба Џек Руби (Jack Ruby) 24. новембра 1963. године, два дана након хапшења.¹⁴ Тај догађај уживо је преносила америчка телевизија.¹⁵

Личност и каријера Освалда обилују контрадикторним подацима, због чега сам чин атентата остаје деценијама у простору контроверзи, супротстављених извештаја и неодговорених питања. Освалдов повратак у САД 1962. године одобриле су америчке власти. Због бекства у Русију, није кривично гоњен. Стејт департмент је помогао његовом повратку, позајмљујући му новац за пут. По повратку, он и његова супруга (Рускиња) настанили су се у области Даласа. Тамо су се спријатељили са Џорџом де Мореншилдом (George Sergius de Mohrenschildt), нафтним геологом, који је одржавао контакте са америчком обавештајном службом. Дружили су се са антисовјетском руском емигрантском заједницом у Даласу. У јуну 1963. године,

¹⁴ Рубијеви мотиви за пуцање на Освалда остају нејасни, што подстиче теорије завере око атентата на Кенедија. Руби, за кога се сумњало да је повезан са активностима организованог криминала, осуђен је за убиство, али је умро пре него што је ново суђење могло да се одржи.

¹⁵ Убиство је преношено уживо на националној телевизији и то је прво познато убиство човека виђено уживо у ТВ преносу. Овај догађај сматра се прекретницом за радио-дифузно новинарство, посебно у начину на који телевизија извештава о најновијим вестима.

Освалд је поднео захтев за нови пасош. У пријавном формулару навео је да планира да путује у Совјетски Савез. Пасош је одобрен већ следећег дана.

Два месеца раније, преселио се у Њу Орлеанс, наводно, да би пронашао посао. Одмах по пресељењу, успоставио је контакт са неколико кубанских антикастровских активиста, укључујући Карлоса Брингијера (Carlos Jose Branguier), који је био задужен за односе с јавношћу за две организације: Кубански револуционарни савет (Consejo Revolucionario Cubano) и Револуционарни директоријум (Directorio Revolucionario Estudiantil), студентско удружење. Брингијер је био изненађен када му је Освалд понудио помоћ у обуци у паравојном кампу којим је делимично управљало антикастровско студентско удружење Револуционарни директоријум (ДР). Претпоставио је да је Освалд инфилтратор који ради или за прокастровски покрет или за неку америчку агенцију, као што је ФБИ.

Брингијерове сумње биле су оправдане, јер је неколико дана касније срео Освалда, који је делио летке са натписом „Руке даље од Кубе!” у име Комитета фер-плеј за Кубу (The Fair Play for Cuba Committee), прокастровске организације коју је ДР посебно циљао. Том приликом њих двојица су се по свађали. Позвана је полиција и Освалд је провео ноћ у затвору.

Пуштање из затвора преносили су локални медији. Неколико публицистских трикова помогли су му да се додатно идентификује са прокастровским циљевима. У ту сврху ангажовао је асистенте за дељења летака Комитета. Акција је била праћена на телевизији. Након интервјуа датог локалној радио станици, Освалд је позван да учествује у радио дебати о кубанском питању, у којој је тврдио да је марксиста и члан Комитета.

Неколико недеља касније, приликом подношења захтева за кубанску визу у Мексико Ситију, позвао се на прокастровске активности у којима је учествовао у Њу Орлеансу. Након атентата на председника Кенедија, довођење у везу Освалда са кубанским режимом резултирало је затварањем тог Комитета (Lewis, 2016).

Међутим, најновија истраживања и декласификовани документи о убиству америчког председника Џона Кенедија откривају да Освалдова прокастровска активност није била онаква како се раније претпостављало. Подаци указују да Освалд у тој активности није имао сараднике. Огранак Комитета у Њу Орлеансу чинио је само он и још једно лице – А. Ј. Хајдел (A. J. Hidell), за које се претпостављало да је то заправо био Освалдов псеудоним (Wojczuk, 2014).

Неки од Освалдових летака, које је делио у име Комитета, били су означени адресом, Камп улица 544, што није имало никакве везе са организацијом. Напротив, зграда је била повезана са антикастровским интересима.

Током 1962. године коришћена је као база Кубанског револуционарног савета. Касније, 1963. године, у њој су се налазиле канцеларије приватне детективске агенције коју је водио В. Гај Банистер (V.G. Banister), бивши агент ФБИ. Он је радио за ФБИ и друге федералне агенције на бројним пројектима, укључујући антикастровске активности (Војцзук, 2014).

Освалд је био чест посетилац Банистерове канцеларије, на адреси Камп улица 544. Виђен је у јавности неколико пута са Банистером, који је и сам био против Комитета и Кастровог режима и снажно је заговарао расну сегрегацију. Банистер је био присутан са Освалдом на Државном универзитету Луизијане, у два наврата, када се Освалд борио против расне интеграције (Војцзук, 2014).

ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА КУПОВИНУ ОРУЖЈА ПОРУЏБИНОМ ПРЕКО ПОШТЕ

Освалд је био веома заинтересован за куповину оружја поруџбином преко поште, како током лета 1963. у Њу Орлеансу, тако и почетком године, док је живео у Даласу. Поред пушке, пронађене на шестом спрату зграде из које је пуцано на председника Кенедија, и револвера пронађеног код њега када је ухапшен, полиција у Даласу је међу његовим стварима открила неколико комплета реклама за оружје и најмање пет купона за наручивање оружја преко поште.

Један од тих купона, за пушку Манлихер-Каркано (Mannlicher-Carcano) из Клајнове спортске робе из Чикага, упарен са одређеним примерком издања часописа „Американ Рајфлмен” (*American Rifleman*) из јуна 1963. године, имао је отисак његовог палца. Тај примерак часописа открили су ФБИ и Тајна служба дан након атентата, у гаражи у Њу Орлеансу. У јуну 1963. Освалд је радио у згради поред те гараже. Власник гараже тврдио је да му је Освалд често говорио о оружју, а посебно о томе како га набавити поруџбином преко поште.

Није постојао јасан разлог зашто би Освалд желео да наручи оружје док је био у Њу Орлеансу. Неколико месеци раније, „А. Ј. Хајдел” је наручио и примио пушку Манлихер-Каркано, сличну оној пронађеној на шестом спрату складишта школских књига у Тексасу, од Клајнове спортске робе из Чикага, користећи купон из фебруарског издања часописа „Американ Рајфлмен” из 1963. године. Слично томе, „А. Ј. Хајдел” купио је Освалдов револвер путем поште у јануару 1963. године.

Када је мистериозни господин Хајдел наручио револвер и пушку, Освалд је живео у Даласу. Најједноставнији начин да се набави оружје у Тексасу 1963. године, и једини разуман за амбициозног убицу, био је да посети продавницу и купи га без дозволе. Није била потребна идентификација, нити би постојао инкриминишући папирни доказ о томе. За куповину оружја путем поруџбине, из друге америчке државе, била је неопходна идентификација лица и доказ у виду одређеног документа са подацима наручиоца.

Током 1962. и 1963. године, трговину оружја поруџбином преко поште истраживала су два званична тела: Јединица за алкохол, дуван и ватрено оружје Пореске управе и Подкомитет сенатског одбора за правосуђе, на челу са сенатором Томасом Додом (Thomas Joseph Dodd). Под истрагом су биле Америчка нацистичка партија¹⁶, Клајнова спортска роба из Чикага¹⁷ и Сипорт трејдерс из Лос Анђелеса.¹⁸

МИСТЕРИЈА ОДНОСА ОСВАЛДА СА „ТАЈНИМ СЛУЖБАМА”

Не постоје поуздани докази да је Ли Освалд радио за неку од безбедносних агенција америчке владе, било директно или преко посредника. Није јасно да ли је, користећи псеудоним „Хајдел”, купио пушку дугачку 102 центиметра, пронађену у складишту школских уџбеника у Тексасу након атентата на америчког председника Џона Кенедија. Такође, не може се дати ни јасан одговор на следеће питање: колики су део Освалдове активности у Њу Орлеансу, Мексико Ситију и Даласу усмеравали други, посебно како би га инкриминисали. Нејасно је да ли је било у том поступку и тајних активности, које су биле коришћење у „фази планирања атентата” (Woјczuk, 2014).

И поред огромног броја декласификованих докумената, на основу извршне уредбе америчког председника Доналда Трампа од 23. јануара 2025. године, остаће као непознаница да ли је Ли Харви Освалд у атентату на председника Кенедија имао помоћ од неке организације или је деловао као „самостални стрелац”. Исто тако, без обзира на различите истраге које су о атентату на председника Кенедија спроведене, остаће непознаница и недо-

¹⁶ Имена и адресе званичника те организације и Кубанске организације у егзилу пронађени су у Освалдовом адресару, укључујући три имена са којима је Освалд покушао да ступи у контакт у Њу Орлеансу и Даласу.

¹⁷ Фирма од које је „А. Ј. Хајдел” купио пушку Манлихер-Каркано, дужине 91 цм путем поште. Модел исте пушке, дужине 102 цм, пронађен је на шестом спрату Тексашког складишта школских књига, након атентата на председника Кенедија.

¹⁸ Фирма од које је „А. Ј. Хајдел” купио револвер поруџбином преко поште. Тај револвер је пронађен код Освалда када је ухапшен 22. новембра 1963. године.

умица да ли је поред њега било још једно лице које је пуцало на америчког председника. Велики део чињеница у вези са атентатом на председника Кенедија је недовољно разјашњен и стога је остао отворен за различита тумачења. Међутим, постоје неке неспорне чињенице које указују на само два реална решења; оба се тичу улоге Лија Харвија Освалда: или је Освалд убио Кенедија, са или без сарадника, или му је унапред намештено да преузме кривицу.

У том контексту, треба поменути мистичност и конфузију које су америчке службе безбедности (ЦИА и ФБИ) у својим извештајима интерпретирале, око Освалдовог боравка у Мексико Ситију, и контаката које је имао са дипломатама совјетске амбасаде и кубанског конзулата у том граду.

Ли Харви Освалд ухапшен је мање од сат и по након атентата на председника Кенедија. Убрзо након хапшења, стигле су две информације до владиних кругова у Вашингтону: да је између 27. септембра и 3. октобра 1963. године боравио у Мексико Ситију, где је неколико пута телефоном и најмање пет пута лично контактирао совјетску амбасаду и кубански конзулат.

Око његовог боравка у Мексико Ситију и контактима које је имао направљена је (случајно или намерно) конфузија са различитим интерпретацијама од стране ЦИА и ФБА, укључујући и двојника, који се, наводно, лажно представљао његовим именом. Све то у одређеној мери подстиче сумње о умешаности америчких служби у убиство или њихову непрофесионалност у оперативном раду. Несхватљиво је да једна тако моћна обавештајна служба, попут ЦИА, која је у том периоду обављала најсложеније тајне операције у различитим деловима света, направи такав превид. Питање институционалног мотива убиства председника остало је неразјашњено у извештају Воренове (Warren Commission), али и других комисија.¹⁹ Те, као и многе друге недоумице, ни након отварања новог сета докумената од 18. марта 20025. године, нису отклоњене.

Сасвим поуздано може се рећи да су совјетски и кубански дипломатски и конзуларни објекти, у том периоду, у Мексико Ситију, били под надзором ЦИА, која је поседовала снимке и транскрипте Освалдових телефонских разговора, као и фотографије док је улазио и излазио из њих.

Освалд је поднео захтев за визу, јер је желео да посети Кубу, и распитивао се око добијања визе за посету Совјетском Савезу. Том приликом, састао се и разговарао телефоном са Валеријем Костиковим, совјетским дип-

¹⁹ Постоје докази да је одређени круг високих официра ЦИА имао непријатељски однос према Кенедију, зато што је део овлашћења ове обавештајне службе пренео на војску. То је учињено након неуспеле инвазије на Кубу у Заливу свиња, али тај чин није схваћен као убедљив мотив за атентат на председника.

ломатом, за кога се сумњало да је агент повезан са Тринаестим одељењем КГБ-а, задуженим за атентате и саботаже.

Очигледна импликација била је да је човек оптужен за атентат на председника Кенедија на неки начин био повезан са совјетским или кубанским режимом. Она је појачана чињеницом која говори да је ФБИ, након атентата, открио да је, две недеље раније, пресрео писмо које је Освалд послао совјетској амбасади у Вашингтону, у којем је, наводно, тврдио да се састао са Костиковим у Мексико Ситију.²⁰

ЗАКЉУЧАК

Декласификована документа о убиству америчког председника Џона Кенедија, нажалост, не дају одговоре на многа питања која су од самог почетка била спорна, а тицала су се мотива убиства. Посебно се то односило на личност атентатора и друге детаље, који би могли јасније да осветле позадину тог чина, евентуалну умешаност „дубоке државе”, мафије, али и домаћих и страних служби безбедности.

Воренова комисија недвосмислено је заузела став да је Освалд самостални убица, који је испалио оба хица. Она се потрудила да закључи да су мотиви били искључиво психолошки, и да, иако је поседовао „отворену посвећеност марксизму и комунизму”, наводни атентатор није био део комунистичке завере. Заправо, Комисија је основана управо да би се оповргле гласине о комунистичкој завери, а које су се делимично заснивале на посети Мексико Ситију, коју је Ли Харви Освалд обавио неколико недеља пре атентата. Истовремено, ни она, а ни касније комисије које су истраживале убиство председника Џона Кенедија, нису успеле да утврде мотиве атентатора и позадину убиства, нити да га повежу са саучесницима.

Многи теоретичари склони су да верују да је Освалд припадао завереничком кругу и да је због тога, како не би могао изнети доказе, после атентата, убијен. Тиме је терет доказивања био драматично смањен и на тај начин је избегнута „поштена истрага о атентату”. У том контексту, наручен је извештај од ФБИ-ја, који је имао за циљ да створи још више недоумица и убеди америчку јавност у Освалдову кривицу „без објективнијег извора на који би се могла ослонити”. На основу тих претпоставки, Вореновој комисији „дат је задатак” да подржи идеју да је Освалд, делујући из неразумљивих личних

²⁰ ФБИ је, истога дана након атентата, сазнао да га ЦИА није у потпуности обавештавала о Освалдовим активностима у Мексико Ситију. Да би се то исправило, испостава ЦИА у Мексико Ситију послала је ФБИ-ју у Даласу два сета доказа, који су стигли ујутру, 23. новембра.

мотива, био усамљени убица.

Подаци о оствареним контактима Освалда у Мексико Ситију можда су могли бити кључни у расветљавању позадине убиства председника Кенедија. Ти докази би, свакако, имали значајну тежину, да су сачувани у изворном облику (фоно-записи наводних Освалдових телефонских контаката и снимљених разговора од стране америчких безбедносних служби су случајно или намерно избрисани пре или после атентата). Управо те чињенице у великој мери, будући да су неразјашњене, подгревају додатне сумње и утичу на креирање различитих теорија завере и умешаности у атентат. Са друге стране, ако у тим контактима није било ничег сумњивог, што би имало било какве везе са планираном завером, могло је послужити као аутентичан доказ да су Воренова и остале конгресне комисије биле у праву, јер су тачно утврдиле да је Ли Харви Освалд био потпуно самосталан у извршењу атентата 22. новембра 1963. године на америчког председника Џона Кенедија. Тиме би овај случај био решен и не би било основа за различите теорије завере, које ће и у наредном периоду наставити да се развијају.

Објављивање нових докумената поново је покренуло дебате о транспарентности владе и надзору обавештајних агенција. Истраживачи и историчари настављају да анализирају материјале са којих је скинута ознака поверљивости. Истовремено, јавност очекује да сазна више о томе како је ЦИА деловала под дипломатским покрићем и да ли је таква пракса присутна и сада у америчким дипломатским мисијама широм света.

Истраживачи и јавност очекивали су да ће се након отварања нових докумената у значајнијој мери расветлити убиство председника Кенедија. Међутим, то се није догодило. Нови документи, са којих је скинута ознака поверљивости, и који су од 18. марта 2025. године доступни јавности, не садрже радикално нова открића. Међутим, за историчаре Хладног рата, они пружају драгоцен увид у климу страха и неизвесности у односима САД и Совјетског Савеза, након што је Кубанска ракетна криза свет довела на ивицу нуклеарног рата. Осим тога, декласификовани документи откривају више детаља о обавештајним активностима САД под Кенедијем, него под било којим другим председником. Такође, јавности су постали познати извештаји о праћењу Освалдовог кретања у месецима који су претходили атентату на председника Кенедија. Вероватно да ће бити потребно да прође још доста времена како би се могло сазнати да ли је, заиста, то било дело умно поремећеног појединца, који је био способан да тако деликантан подухват изврши сам, или је Ли Харви Освалд био само извршилац атентата, док у позадини стоји или моћна домаћа или страна служба, „дубока држава”, или добро организована завереничка скупина.

Radojica Lazić¹
Nataša Kankaraš²

CIA SECRET OPERATIONS AND DECLASSIFIED DOCUMENTS ON THE ASSASSINATION OF US PRESIDENT JOHN KENNEDY

Abstract

Upon taking office on January 23, 2025, US President Donald Trump issued an executive order to declassify the remaining files of US security services related to the assassination of President John F. Kennedy. The aforementioned order resulted in the publication of 63,400 pages of various documents that could have any connection to the assassination of November 22, 1963 in Dallas. Earlier congressional investigations determined that the assassination was not the result of a conspiracy, but the work of an individual, former Marine and defector Lee Harvey Oswald. However, over the past decades, the American public has been unwilling to believe the official reports of government commissions that have failed to find any plausible political or ideological motive for the assassination. Speculation about the details surrounding Kennedy's assassination has developed over time, generating numerous theories about multiple shooters and the possible involvement of the Soviet Union, the Mafia, and the CIA. By examining newly unveiled documents and other materials related to the assassination of President Kennedy, this paper focuses on the methodology of work and special operations of the Central Intelligence Agency (CIA) abroad. Special attention is also paid to the personality of the assassin, Lee Harvey Oswald. In this context, the paper attempts to establish the connection between him and the various security services with which he may have been in direct or indirect contact.

Key words: *CIA, covert operations, assassination, John Kennedy,
Lee Harvey Oswald*

¹ Faculty of Diplomacy and Security, Union - Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia,
radojica.lazic@fdb.edu.rs

² Faculty of Diplomacy and Security, Union - Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia,
natasa.kankaras@fdb.edu.rs

INTRODUCTION

American President Harry S. Truman was the originator of the idea of forming the Central Intelligence Agency (CIA), founded on July 26, 1947. It was supposedly created “out of fear of the Soviet threat that emerged in the years after World War II, when the division of Europe and Korea became permanent”. The newly created intelligence service in its initial stages was “limited in its tasks and remained somewhat non-aggressive” (Milašinović, 1979: 58).

This was logical for a new service, which had yet to gain credibility. However, even during Truman’s term, the CIA began to “grow rapidly”, as a result of various external pressures; first, due to the need to counter Soviet subversive activities, and then as a consequence of the sudden outbreak of war on the Korean Peninsula. In the second decade of its existence, the CIA profiled itself as a modern and powerful intelligence service. It improved its capacities in all phases of the intelligence cycle (planning and assigning tasks, collecting, analyzing and delivering and using data), from building new collection tools to more skillful methods of obtaining significant information. At the same time, covert operations allowed it to exercise enormous influence in shaping American policy on the global stage. It could not have had such power during the Truman presidency. From its founding until the 1960s, the CIA rapidly advanced technologically and increased its intelligence capacities.

The main task of the newly established agency was to create intelligence assessments on foreign countries (within the Office of Special Operations). The CIA would continue to perform these tasks in the later period. However, fear of communist influence in Western European politics (specifically, in France and Italy), led to covert actions designed to overturn the results of elections to the detriment of communist parties (Ilić, 2024). The undisputed success in this endeavor led to the creation of the Office of Policy Coordination in 1948, by the National Security Council (NSC). The Central Intelligence Agency Act of 1949 allowed the agency to develop even more rapidly. Covert actions were initiated during the Truman administration, but never took off during its mandate. Truman accepted them, but he showed reservations, unlike the next president, Dwight D. Eisenhower. Truman would later criticize the agency he founded, claiming that it did not perform the way he had hoped.

The two men who served as directors of the Central Intelligence Agency during Truman's presidency, and whom he had chosen for the position, clarified, to some extent, Truman's views on the CIA. The first, Admiral Roscoe H. Hillenkoetter, was less insistent on asserting the prerogatives of the CIA, although he

had come under great pressure during his time at the head of the agency.³ The second, General Walter Bedell Smith, who had been the American ambassador to the Soviet Union from 1946 to 1948, was not a supporter of covert action. He insisted that the organization be placed entirely under his command, so that adventurism in its activities could be curbed.

Thus, the legal framework for the work of the CIA was established by laws of 1947 and 1949.⁴ Although Truman signed directives authorizing a number of covert operations, they never expanded beyond attempts to infiltrate the Soviet bloc and “Red” China during his tenure. Neither he nor his directors wanted to “authorize” the coups that Eisenhower later supported. Truman limited himself to activities that were known in advance to have little chance of success. Intelligence penetration into communist countries, which were the main targets of the attack, was extremely difficult.

When Eisenhower won the presidency, he appointed Allen Welsh Dulles as director of the CIA.⁵ Both men were interested in covert operations and were optimistic about their usefulness and effectiveness. This was confirmed by the successful actions in Iran in 1953 and Guatemala in 1954. President Eisenhower was pleased because the CIA's involvement gave him “a cheap foreign policy tool” and thus “avoided conventional military conflict, which proved unpopular in the later stages of the Korean War.” Such a commitment to foreign policy culminated in a series of conspiracies, coups, and assassinations. Special operations conducted by the CIA in the 1950s and 1960s were directed against foreign leaders and regimes that were considered a threat to American security, political, and corporate interests. The CIA was also involved in many controversial and completely illegal operations, such as kidnappings, physical torture, and violations of basic human rights, as well as covert paramilitary activities. This transformation also reflected in some ways the preferences of “key policymakers during the Eisenhower administration” (Thomas, 2006).

³ The Intelligence Survey Group (ISG) participated in the preparation of the Dulles Report, one of the most influential assessments of the functioning of the United States intelligence community, and in particular the Central Intelligence Agency (CIA). The report was submitted to the National Security Council on January 1, 1949. Some of the key points are: All covert operations should be integrated into a single CIA office, under the supervision of the National Security Council; The internal structure and personnel management system of the CIA were not properly organized and the responsibilities of the departments should be clearer, and the selection of personnel should be adequate; The secrecy of the CIA budget is supported, in order to ensure administrative flexibility and anonymity.

⁴ *The National Security Act* (1947); *The Central Intelligence Agency Act* (1949).

⁵ Allen Dulles was a lawyer, the first civilian director of the CIA (1953-1961), and a member of the Warren Commission that investigated the assassination of President Kennedy.

Declassified documents from the Kennedy assassination files (National Archives and Records Administration, 2025), as well as earlier congressional investigations, served as a broader corpus for research and defining the topic of this paper. In addition, using various scientific procedures, such as content analysis, comparison of different documents, and synthesis of new data, findings were obtained that shed more light on the events surrounding the assassination of the American president and the personality of the assassin.

THE SIZE OF THE CIA BUDGET

The budget of the Central Intelligence Agency increased from year to year. As the agency grew and developed, so did its budget. It is possible to identify two fundamental mechanisms for the early system of additional CIA funding: the creation of a “reserve fund” for emergencies and the use of “front companies” to conceal funding activities. It is indicative that the annual CIA budget increased from \$52 million to \$587 million between 1950 and 1953 (Fisher, 2024: 37).

Some details about the funds spent were published by The Washington Post, citing documents “leaked” by whistleblower Edward Joseph Snowden. After publishing a large amount of information regarding the work of American security services, thanks to his ingenuity, and according to some, the help of Russian security services, he managed to escape to Russia in 2014, where he still lives (Myre, 2023).

The total budget allocated to intelligence agencies has been published (in aggregate) since 2007. The US Congress made this decision, despite the fact that security services were against such transparency. However, the US has never published an overview of the budget of each of these agencies individually, how and in what way they spend the money allocated to them by Congress (McGregor, 2013). Congressional oversight has long lacked complete insight into the mechanism of financing intelligence services.

The so-called “black budget” document for 2013 is interesting. It describes in detail everything from the agencies’ own assessments of their strengths and weaknesses to the countries they consider to be the most difficult adversaries and potential “targets”. It lists five countries: China, Russia, Iran, Cuba, and Israel, as “priority” counterintelligence targets, that is, countries that the United States is concerned about being spied on (McGregor, 2013).

North Korea is cited by U.S. intelligence agencies as the most difficult target. They admit that they have virtually no knowledge of the intentions and thinking of the country’s leader. In order to gather information about this secretive country, they resort to various operational measures and methods, including mod-

ern technical developments for surveillance (McGregor, 2013).

According to data released in 2013, the CIA spends about 28 percent of the total US intelligence budget, which amounted to about \$14.7 billion. The next largest is the electronic surveillance agency – the National Security Agency (NSA), where Snowden worked that year, at a listening post in Hawaii. The NSA had a budget of \$10.8 billion in 2013. The total figure of \$52.6 billion, contained in the top-secret Congressional budget explanation, does not include the total costs of intelligence agencies. It does not include the Federal Bureau of Investigation (FBI), nor an additional \$23 billion spent by the military on espionage (McGregor, 2013).

In a statement to the Washington Post, James Robert Clapper, the Director of National Intelligence, said that the US has “made significant investments in the intelligence community since the terrorist attacks of September 11, as well as in a period that includes the wars in Iraq and Afghanistan, the Arab Spring, the spread of weapons of mass destruction technology, and asymmetric security threats in areas such as cyberwarfare.” He emphasized that the budgets of US security services are non-transparent “because they could provide foreign intelligence agencies with insight into our major national priorities, sources, and methods that allow us to obtain information to counter threats” (McGregor, 2013).

A BRIEF CHRONOLOGY OF CIA “INTERVENTIONS” IN SOME COUNTRIES

In 1949, the US Congress passed the CIA Act⁶, which allowed the agency to ignore laws regarding the disclosure of information about the organization, to expend funds without regard to spending regulations, and to conclude contracts and make purchases without advertising.⁷

With such unprecedented powers, unlimited access to money, and the freedom to act without supervision or insight from any government institution, the CIA became a “state within a state.” Therefore, according to some claims, based on the power it has at its disposal, the CIA can be ranked “as the fourth world power, after the USA, Russia, and China” (Jeffreys-Jones, 2022: 33).

⁶ *The Central Intelligence Agency Act*, passed by Congress on May 27, 1949, and went into effect on June 20 of that year.

⁷ An attempt to challenge the constitutionality of this Act occurred in 1972 in the Supreme Court case *United States v. Richardson*, on the grounds that the Act violated the penultimate clause of Article I, Section 9 of the United States Constitution, which states: “No Money shall be drawn from the Treasury, but in Consequence of Appropriations made by Law; and a regular Statement and Account of Receipts and Expenditures of all public Money shall be published from time to time.”

A brief history of the CIA's activities could be characterized as follows: The agency uses all possible means to achieve its goal; The goals are contradictory and often serve only itself; In order to achieve its goals, the agency creates alliances that are, at times, contrary to the interests of US foreign policy (CIA, 1972).

In a document that was declassified and approved for publication in 2005, one can see, in the briefest outline, the actions and special operations that the CIA carried out in different parts of the world (CIA, 1972).

In 1952, seeing no advantage in supporting the declining monarchy of King Farouk of Egypt, the CIA played an important role in supporting the uprising in Egypt, which placed General Naguib and Gamal Abdul Nasser at the head of the country. Nasser, however, proved to be more independent than the US government had expected. Later, the United States Department of State convinced President Eisenhower to refuse American assistance in the construction of the Aswan Dam.

In 1953, José Figueres became president of Costa Rica, after winning a direct election as a moderate socialist. This result did not suit the American intelligence service. The CIA did not agree with his policy, especially the part that allowed asylum to anyone who wanted it. It believed that this could harm its influence and its ability to collect information and control political movements in that area. In order to get rid of Figueres, it devised an overthrow plan that was contrary to the interests of the authorities in the United States. This created serious confusion, because official American diplomacy had opposing goals: the American ambassador in that country suggested to President Eisenhower to invite Figueres to Washington to provide him with support.

Mohammad Mossadegh, the prime minister of Iran, appointed by the Shah, caved in to popular sentiment and nationalized the Anglo-Iranian Oil Company in 1953. This triggered a boycott of Iranian oil and the economy began to falter. Faced with these circumstances, the British and American governments decided to overthrow Mossadegh. Kermit Kim Roosevelt, grandson of former President Theodore Roosevelt, was given the special assignment. He entered the country illegally and began organizing CIA operatives to overthrow Mossadegh. He successfully carried out the job: Mossadegh was arrested, and the Shah returned from unofficial exile in Rome. The overthrow brought good results for American business. The British lost their monopoly, and a consortium of Gulf Oil, Standard Oil and Mobil Oil was given a 40% concession in the reorganization of the former company. Roosevelt later left the CIA to take a position in the newly formed oil company.

One of the most tragic examples of CIA intervention in the foreign affairs of another country was the Guatemalan Revolution of 1954. Jacobo Arbenz Guzman, the elected socialist president, was the man the CIA had planned to overthrow. Guzman had become too friendly with the Soviet Union and committed the unpardonable sin of expropriating 225,000 hectares of *United Fruit* land as

part of a larger agrarian reform. Thus, the United States began operations against Guzman in June 1954. The covert operation in Guatemala was codenamed PBSuccess, and was authorized by President Eisenhower in August 1953. The operation had an initial budget of \$2.7 million for psychological warfare, political and direct action.⁸ The CIA played a major role in this endeavor. Backing Carlos Castillo-Armas, a Guatemalan colonel trained in the United States, the agency prepared coup plots in Honduras and patiently waited for the right moment to move against the Árbenz government. The ideal opportunity presented itself with the arrival of a Swedish cargo ship, which docked in Puerto Barrios and was preparing to unload 2,000 tons of Czechoslovak weapons. The Árbenz government fell within ten days and Castillo-Armas's repressive regime took power (Milašinović, 1979: 138-139). One of the first actions of the new government was to appoint "defense committees" that could meet in secret and declare anyone a "communist."

In 1958, Washington was concerned about the leftist tendencies of Indonesian President Sukarno. They were not happy with his "friendship with the Soviets," his expropriation of vast swathes of former Dutch property, and his support for a communist coalition in his government in Jakarta. Because of all this, as well as the great wealth of the Indonesian archipelago, the CIA initiated the overthrow of Sukarno's government. Once again, the familiar scenario played out: the State Department denied everything, while the CIA sent its B-26 bombers from the southern Philippines, dropping bombs on small islands inhabited by Indonesians who supported Sukarno. When an American pilot was shot down over Ambonia in the spring of 1958, the US government had to take responsibility instead of the CIA.

Unlike in Iran in 1953, the CIA was less successful in Iraq in 1958. After the revolutionary events in that country, which resulted in the assassination of King Feisal, the new government faced a series of rebellions by various tribal factions, who were furious at the assassination of the sovereign. The instability was fueled by the CIA, which actively supported the tribes. The economic interests of Western countries, especially in the field of oil production, led to support for the pro-Western government in that country. For these reasons, the CIA sought to dampen Arab appeals for unity. In order to undermine the programs of Radio Cairo, which was the main carrier of these activities, it influenced the formation of new radio stations in the region and broadcast programs that suited the interests of the pro-Western forces.

After the French withdrawal from Indochina in 1954, Laos experienced serious political turmoil. The CIA was actively involved in every aspect of the country's affairs. In December 1959, a highly paid right-wing military leader,

⁸ The aforementioned \$2.7 million invested in an operation aimed at establishing a regime that would suit American political and corporate interests is worth about \$32 million today.

Phoumi Nosouvan, received CIA assistance in overthrowing the government of Phoui Sananikone, which was openly supported by the US administration. Using rigged elections in April 1960, the CIA managed to keep Nosouvan in power. When Nosouvan was overthrown, US intelligence helped him establish his rule in Savannaket province, although the official State Department sided with the officer, Kong Le. With the North Vietnamese invasion of Laos, the service attempted to organize the tribes scattered throughout the mountains of Indochina.

American intelligence had been present in Vietnam since World War II. The agency's influence permeated the entire spectrum of American policy in the country. As early as 1955, it fostered a "close" relationship between President Diem (Ngo Dinh Diem) and Madame Nhu.⁹ Also, a few years later, the CIA conspired with Buddhists to assassinate Diem. CIA funds were used to form Revolutionary Development Cadre teams tasked with performing "good deeds" for the peasants. But their real function was to gather intelligence and serve as a militia. The agency also established a Vietnamese FBI and worked closely with USAID personnel to coordinate policing activities at the village level. They had previously been involved in training the Montagnards in the highlands of central Vietnam, but later handed over that responsibility to Special Forces. In that area, it organized intelligence-gathering systems that were coordinated with mobile CIA troops (The Provincial Recon Unit-PRU).

The CIA's operations in British Guiana from 1962 to 1966 revealed the extent to which it influenced political developments in that part of the world. Cheddi Jagan, the Marxist-oriented prime minister of British Guiana, did not enjoy the trust of the United States. The CIA, through operatives in the unions, supported long-running strikes in this small South American country, in their successful attempt to overthrow Jagan. To this end, about \$1,000,000 of American money was channeled through affiliated unions it controlled.

DIPLOMATIC MISSIONS AS COVER FOR CIA ACTIVITIES

Recently declassified documents relating to the assassination of President John Fitzgerald Kennedy reveal the extensive use of diplomatic missions as cover for CIA activities in the 1950s and 1960s. Materials from the Kennedy assassina-

⁹ Madame Nhu was the *de facto* First Lady of South Vietnam from 1955 to 1963. She was the wife of Ngo Dinh Nhu, the brother and chief advisor of President Ngo Dinh Diem. Since Diem was a lifelong bachelor and since she and her family lived with him in the presidential palace, she was considered the First Lady. Known for her comments attacking and sharply condemning the Buddhist community of South Vietnam and the strong influence and presence of the United States in the country, she went into exile in France after her husband Nhu and President Diem were assassinated in 1963.

tion files indicate that the intelligence agency had a significant presence in American embassies around the world, with alleged agents posing as State Department officials. The revelations, included in more than 63,000 pages released by the Trump administration on March 18, 2025, point to the CIA's covert operations during the Cold War and the tensions it created within American diplomacy.

The Memorandum from Arthur Meier Schlesinger Jr., an advisor to President Kennedy, dated June 30, 1961¹⁰, reveals that on the day of Kennedy's inauguration, 47 percent of the political positions in American embassies around the world were filled by CIA agents, operating under diplomatic cover. In some cases, the document notes, the CIA chief of mission had more influence than the ambassador and pursued policies that ran counter to official U.S. diplomatic goals.¹¹

In this alarming letter to the American president, following the failed Bay of Pigs operation, Schlesinger warns that "an agency dedicated to clandestine activity can afford damn few visible errors." In this regard, he cites several embassies where the CIA dominated the political departments. Thus, in Vienna, out of 20 officers, 16 were from this service. In Chile, 11 out of 13 officers were CIA personnel, while in Paris, the CIA had as many as 123 officers, and its operatives outnumbered the official diplomatic staff. In addition, the agency monopolized contacts with key French politicians, including the President of the National Assembly. The document mentions the suspicious role of this intelligence service in the Algerian coup of April 1961. For these reasons, it is very significant for understanding and analyzing Kennedy's problematic relationship with the CIA. In addition, it highlights the concerns of the then US administration about the agency's growing influence on foreign policy (Schlesinger, 1961).

Schlesinger advocated for reducing the number of operatives in American embassies, warning that the agency was encroaching on the traditional role of the State Department. He proposed that ambassadors have full control over CIA operations and advocated for a gradual reduction in the number of intelligence personnel working under diplomatic cover. Although the Kennedy administration was aware of the dominance in embassies, many researchers are unclear why this information remained classified for more than six decades. President Trump's decision to release 2,182 new files from the Kennedy archive has provided a more complete view of intelligence operations during the Cold War. However, some parts remain "sealed" and inaccessible to the public, especially those that could indicate accomplices and the background to President Kennedy's assassination (Hanna & Stengle, 2025).

¹⁰ The aforementioned document, which contains 15 pages, entitled "CIA Reorganization", was sent to then-US President John F. Kennedy.

¹¹ Schlesinger warns that "Sometimes the CIA mission chief had been in the country longer, had more money at his disposal, wielded more influence (and was abler) than the Ambassador. Often, he had direct access to the Prime Minister."

It should be recalled and emphasized that the Vienna Convention on Diplomatic Relations of 1961 codified the norms of conduct of diplomatic representatives. Providing information by legal means is a fundamental function of these duties, while intelligence work is explicitly prohibited. In this sense, any covert activities carried out by an accredited diplomat or diplomatic mission are inadmissible (Lazić, 2016: 233-25; Stajić & Lazić, 2015: 387-392). However, there is a thin line separating information (as a diplomatic function) and intelligence work as a prohibited activity.

Diplomacy is defined as “a process of dialogue and negotiation, in which countries establish their relations and work to achieve goals by other means” (Vasić, 2010: 14-16; Kreća, 2015). Intelligence services were used to carry out diplomatic activities in the earlier period, when the same people performed the tasks of diplomacy, covert operations and intelligence gathering (Lazić, 2016: 237; Lazić, 2020: 87-104; Mirkov, 2023). Analyzing declassified documents and other sources related to the assassination of US President John F. Kennedy, it can be safely concluded that this was the practice, not only of the CIA, but also of many other security services of that time. Regardless of the clear norms of international law and the Vienna Convention on Diplomatic Relations, it reaches back to the present day.

Intelligence is most commonly defined as the planning, collection, assessment, analysis, production and delivery (dissemination) of confidential information to users for the purpose of making political, security, military, economic and other decisions by the highest leadership of the state. With timely and valid information about upcoming or ongoing events or activities, decision-makers can gain a decisive advantage over their opponents in both peacetime and wartime (Bajagić, 2010: 24-33; Betts, 2007: 14-15; Lazić, 2023: 49; Ronin, 2009: 29). Therefore, “information must be obtained from people who know the circumstances in which the enemy finds itself” (Cu, 2014: 175).

Well-planned intelligence work can greatly support diplomacy, especially with collected data that diplomatic representatives cannot access. Therefore, it can be reliably said that “intelligence officers enable the implementation of secret policies and covert actions, and thus influence events in the international community” (Parezanović, 2014: 37; Savić & Bajagić, 2003: 17-42; Stajić & Lazić, 2015: 385).

Investigating the phenomenon of intelligence officers being recruited into diplomatic missions (under false pretense), it can be argued with certainty that even in the current circumstances there are such examples that, very often, escape the watchful eye of security, or counterintelligence services.¹²

¹² The recent case of the first secretary of the Croatian embassy in Belgrade, who acted as an alleged intelligence officer, tells us that many states consciously take diplomatic risks, trying to achieve a certain success in the intelligence field.

LEE HARVEY OSWALD IN DECLASSIFIED DOCUMENTS

After Oswald's arrest and murder, it became clear that he was not just a busy worker receiving and filling orders in a Dallas book warehouse. The more information came to light, the more unusual his career seemed. A former Marine, he defected to the Soviet Union, and then, with the help and mediation of the American authorities, returned to the United States; he was involved in both pro and anti-Castro activities in New Orleans. He loved guns and was interested in buying them by mail order.

Lee Harvey Oswald remains one of the most enigmatic figures in American history, primarily known for his role in the assassination of US President John F. Kennedy. His life was marked by turbulence, ideological shifts, and a series of events that culminated in the assassination of President Kennedy on November 22, 1963, in Dallas (Bojczuk, 2014).

Oswald's education was inconsistent. He attended numerous schools throughout Louisiana, Texas, and New York. Truancy and behavioral problems led to a psychiatric evaluation when he was 12 years old. He was diagnosed with "emotional disturbance" due to the lack of a stable family environment. These early life experiences created a sense of isolation and a desire for belonging, which later influenced his ideological leanings.¹³

At the age of 17, Oswald enlisted in the United States Marine Corps. He trained as a radar operator and rose to the rank of private first class. However, his military career was marred by disciplinary problems, including two court-martials, one for unauthorized possession of a firearm and the other for assaulting a sergeant. He was demoted to private for these incidents.

He was discharged from active duty in 1959. Shortly thereafter, he defected to the Soviet Union, where he reportedly declared that he would renounce his American citizenship and hand over secrets he had acquired while working as a radar operator for the U-2 spy plane. He settled in Minsk, where he worked in a radio and television factory. There he met and married Marina Prusakova, a pharmacy student. The couple had their first daughter, June, in 1962. While in the Soviet Union, it is alleged that he was under KGB surveillance. Disillusioned with Soviet life, he returned to America with his family in June 1962, settling in Texas.

Oswald's personal life was complex. His marriage to Marina faced challenges, including financial difficulties and family disputes. A second daughter,

¹³ This early psychological characterization of Oswald later contributed to the promotion of the theory of the "lone killer" or "lone madman", who was incapable of building meaningful relationships with others and who had an obsessive desire to be remembered in history.

Audrey, was born in October 1963, just a month before the assassination. Oswald's relationships with his mother and siblings were strained.

When he was assassinated, following the assassination of President John F. Kennedy, his net worth was about \$250. His primary income came from low-paying jobs, including a position in a Texas school textbook warehouse. The family lived modestly, often struggling to make ends meet.

After returning to the United States, Oswald was under the “watchful eye” of the FBI, due to his time in the Soviet Union and his pro-Cuban activities. He had also been kept under fairly aggressive surveillance by the CIA just a few weeks before the assassination, during a visit to Mexico City. He was assassinated by nightclub owner Jack Ruby on November 24, 1963, two days after his arrest.¹⁴ The event was broadcast live on American television.¹⁵

Oswald's personality and career are full of contradictory information, which is why the act of assassination itself remains a matter of controversy, conflicting reports, and unanswered questions for decades. Oswald's return to the United States in 1962 was approved by American authorities. He was not prosecuted for fleeing to Russia. The State Department assisted his return, lending him money for the trip. Upon his return, he and his wife (a Russian woman) settled in the Dallas area. There they befriended George Sergius de Mohrenschildt, an oil geologist who maintained contacts with American intelligence. They socialized with the anti-Soviet Russian émigré community in Dallas. In June 1963, Oswald applied for a new passport. On the application form, he stated that he planned to travel to the Soviet Union. The passport was approved the very next day.

Two months earlier, he had moved to New Orleans, ostensibly to find job. Immediately after moving, he made contact with several Cuban anti-Castro activists, including Carlos Jose Bringuier, who was in charge of public relations for two organizations: the Cuban Revolutionary Council (Consejo Revolucionario Cubano) and the Revolutionary Directory (Directorio Revolucionario Estudiantil), a student organization. Bringuier was surprised when Oswald offered to help him train at a paramilitary camp run in part by the anti-Castro student organization, the Revolutionary Directory (DR). He assumed that Oswald was an infiltrator working either for the pro-Castro movement or for an American agency, such as the FBI.

¹⁴ Ruby's motives for shooting Oswald remain unclear, fueling conspiracy theories surrounding the Kennedy assassination. Ruby, who was suspected of having ties to organized crime, was convicted of murder but died before a new trial could be held.

¹⁵ The murder was broadcast live on national television and was the first known murder of a human being seen live on television. The event is considered a milestone for broadcast journalism, particularly in the way television reported breaking news.

Bringier's suspicions were justified, for a few days later he met Oswald, who was handing out leaflets with the slogan "Hands off Cuba!" on behalf of The Fair Play for Cuba Committee, a pro-Castro organization that the DR had specifically targeted. On this occasion, the two men got into an argument. The police were called, and Oswald spent the night in jail.

His release from prison was reported by the local media. Several publicity stunts helped him further identify with the pro-Castro cause. To this end, he hired assistants to distribute leaflets for the Committee. The action was covered on television. After an interview given to a local radio station, Oswald was invited to participate in a radio debate on the Cuban question, in which he claimed to be a Marxist and a member of the Committee.

A few weeks later, when applying for a Cuban visa in Mexico City, he referred to the pro-Castro activities he had participated in in New Orleans. After the assassination of President Kennedy, Oswald's association with the Cuban regime resulted in the closure of the Committee (Lewis, 2016).

However, recent research and declassified documents on the assassination of US President John F. Kennedy reveal that Oswald's pro-Castro activity was not as previously assumed. The data indicate that Oswald had no associates in this activity. The New Orleans branch of the Committee consisted of only him and one other person – A. J. Hidell, who was assumed to be Oswald's pseudonym (Bojczuk, 2014).

Some of Oswald's leaflets, which he distributed on behalf of the Committee, were marked with the address 544 Camp Street, which had nothing to do with the organization. On the contrary, the building was associated with anti-Castro interests. During 1962, it was used as a base for the Cuban Revolutionary Council. Later, in 1963, it housed the offices of a private detective agency run by V.G. Banister, a former FBI agent. He worked for the FBI and other federal agencies on numerous projects, including anti-Castro activities (Bojczuk, 2014).

Oswald was a frequent visitor to Banister's office at 544 Camp Street. He was seen in public several times with Banister, who was himself opposed to the Committee and the Castro regime and strongly advocated racial segregation. Banister was present with Oswald at Louisiana State University on two occasions when Oswald fought against racial integration (Bojczuk, 2014).

INTEREST IN BUYING MAIL-ORDER GUNS

Oswald was very interested in buying guns by mail order, both during the summer of 1963 in New Orleans and earlier in the year while living in Dallas. In addition to the rifle found on the sixth floor of the building from which President

Kennedy was shot and the revolver found on him when he was arrested, Dallas police discovered several sets of gun advertisements and at least five mail-order gun coupons among his belongings.

One of these coupons, for a Mannlicher-Carcano rifle from Klein's Sporting Goods in Chicago, paired with a particular copy of the June 1963 issue of *American Rifleman* magazine, bore his thumbprint. The copy of the magazine was discovered by the FBI and Secret Service the day after the assassination, in a garage in New Orleans. In June 1963, Oswald worked in a building next to the garage. The garage owner claimed that Oswald had often talked to him about guns, especially how to get them by mail order.

There was no clear reason why Oswald would have wanted to order a gun while in New Orleans. Several months earlier, "A. J. Hidell" had ordered and received a Mannlicher-Carcano rifle, similar to the one found on the sixth floor of a school textbook warehouse in Texas, from Klein's Sporting Goods in Chicago, using a coupon from the February 1963 issue of *American Rifleman* magazine. Similarly, "A. J. Hidell" had purchased Oswald's revolver by mail order in January 1963.

When the mysterious Mr. Hidell ordered the revolver and the rifle, Oswald was living in Dallas. The easiest way to get a gun in Texas in 1963, and the only sensible one for an aspiring assassin, was to visit a store and buy one without a license. No identification was required, nor would there be any incriminating paper evidence. To buy a gun by mail order from another U.S. state, personal identification and proof in the form of a specific document with the information of the buyer were required.

During 1962 and 1963, the mail-order gun trade was investigated by two official bodies: The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives of the Internal Revenue Service and The Senate Judiciary Subcommittee, chaired by Senator Thomas Joseph Dodd. Under investigation were the American Nazi Party¹⁶, Klein's Sporting Goods of Chicago¹⁷, and Seaport Traders of Los Angeles.¹⁸

¹⁶ The names and addresses of officials from that organization and the Cuban Exile Organization were found in Oswald's address book, including three names that Oswald had attempted to contact in New Orleans and Dallas.

¹⁷ The company from which "A. J. Hidell" purchased a 91-centimeter Mannlicher-Carcano rifle by mail order. A 102-centimeter model of the same rifle was found on the sixth floor of the Texas School Book Depository after the assassination of President Kennedy.

¹⁸ The company from which "A. J. Hidell" purchased a revolver by mail order. This revolver was found on Oswald when he was arrested on November 22, 1963.

THE MYSTERY OF OSWALD'S RELATIONSHIP WITH THE "SECRET SERVICES"

There is no reliable evidence that Lee Oswald worked for any of the security agencies of the US government, either directly or through intermediaries. It is not clear whether, using the pseudonym "Hidell", he purchased a 102-centimeter rifle found in The Texas School Book Depository after the assassination of US President John F. Kennedy. It is also not clear how much of Oswald's activities in New Orleans, Mexico City, and Dallas were directed by others, specifically to incriminate him. It is unclear whether there were any covert activities involved in this process, which were used in the "planning phase of the assassination" (Bojczuk, 2014).

Despite the vast number of declassified documents, based on the executive order of US President Donald Trump of January 23, 2025, it will remain unknown whether Lee Harvey Oswald had assistance from an organization in the assassination of President Kennedy or acted as a "lone shooter". Likewise, regardless of the various investigations that have been conducted into the assassination of President Kennedy, it will remain unknown and uncertain whether there was another person who shot the US President besides him. A large part of the facts regarding the assassination of President Kennedy are insufficiently clarified and therefore remain open to different interpretations. However, there are some indisputable facts that point to only two realistic solutions; both concern the role of Lee Harvey Oswald: either Oswald killed Kennedy, with or without an accomplice, or he was premeditated to take the blame.

In this context, it is worth mentioning the mystique and confusion that the American security services (CIA and FBI) interpreted in their reports, regarding Oswald's stay in Mexico City, and the contacts he had with diplomats from the Soviet embassy and the Cuban consulate in that city.

Lee Harvey Oswald was arrested less than an hour and a half after the assassination of President Kennedy. Shortly after his arrest, two pieces of information reached government circles in Washington: that between September 27 and October 3, 1963, he was in Mexico City, where he contacted the Soviet embassy and the Cuban consulate several times by telephone and at least five times in person.

His stay in Mexico City and the contacts he had were the subject of (accidentally or intentionally) confusion with various interpretations by the CIA and FBI, including a double who allegedly falsely presented himself under Oswald's name. All of this to a certain extent raises suspicions about the involvement of American services in the murder or their unprofessionalism in operational work. It is incomprehensible that such a powerful intelligence service, such as the CIA,

which at that time carried out the most complex covert operations in different parts of the world, would make such an oversight. The question of the institutional motive for the president's assassination remained unclear in the Warren Commission report, but also in the reports of other commissions.¹⁹ These, as well as many other doubts, were not resolved even after the revealing of a new set of documents on March 18, 20025.

It is quite certain that the Soviet and Cuban diplomatic and consular facilities in Mexico City were under surveillance at that time, and that the CIA had recordings and transcripts of Oswald's telephone conversations, as well as photographs of him entering and leaving them.

Oswald had applied for a visa because he wanted to visit Cuba, and had inquired about obtaining one to visit the Soviet Union. On that occasion, he met and spoke by telephone with Valeriy Kostikov, a Soviet diplomat suspected of being an agent connected to the Thirteenth Department of the KGB, which was responsible for assassinations and sabotage.

The obvious implication was that the man accused of assassinating President Kennedy was somehow connected to the Soviet or Cuban regimes. It is reinforced by the fact that, after the assassination, the FBI discovered that, two weeks earlier, it had intercepted a letter that Oswald had sent to the Soviet embassy in Washington, in which he allegedly claimed to have met Kostikov in Mexico City.²⁰

CONCLUSION

The declassified documents on the assassination of US President John F. Kennedy, unfortunately, do not provide answers to many questions that were controversial from the very beginning, and which concerned the motives for the murder. This particularly concerned the identity of the assassin and other details that could shed more light on the background of the act, the possible involvement of the “deep state”, the mafia, but also domestic and foreign security services.

The Warren Commission unequivocally took the position that Oswald was an independent assassin, who fired both shots. It sought to conclude that the motives were purely psychological, and that, although he had an “open commitment

¹⁹ There is evidence that a certain circle of senior CIA officers had a hostile attitude towards Kennedy because he transferred some of the authority of this intelligence service to the military. This was done after the failed invasion of Cuba at the Bay of Pigs, but this act was not seen as a convincing motive for the assassination of the president.

²⁰ The FBI learned the same day after the assassination that the CIA had not fully informed it about Oswald's activities in Mexico City. To correct this, the CIA's Mexico City office sent two sets of evidence to the FBI in Dallas, which arrived on the morning of November 23.

to Marxism and communism”, the alleged assassin was not part of a communist conspiracy. In fact, the Commission was established precisely to refute rumors of a communist conspiracy, which were based in part on a visit to Mexico City that Lee Harvey Oswald made a few weeks before the assassination. At the same time, neither it nor the subsequent commissions investigating the assassination of President John F. Kennedy were able to establish the assassin's motives and background to the murder, nor to connect him to his accomplices.

Many theorists tend to believe that Oswald belonged to a conspiracy and that, therefore, in order to prevent him from providing evidence, he was killed after the assassination. This dramatically reduced the burden of proof and thus avoided a “fair investigation of the assassination”. In this context, a report was commissioned from the FBI, which aimed to create even more doubts and convince the American public of Oswald's guilt “without a more objective source on which to rely”. Based on these assumptions, the Warren Commission was “tasked” to support the idea that Oswald, acting from incomprehensible personal motives, was a lone assassin.

Information about Oswald's contacts in Mexico City may have been crucial in shedding light on the background to the assassination of President Kennedy. This evidence would certainly have had significant relevance if it had been preserved in its original form (the phonorecords of Oswald's alleged telephone contacts and recorded conversations were accidentally or intentionally deleted before or after the assassination by the American security services). It is precisely these facts, since they are unexplained, that largely fuel additional suspicions and influence the creation of various conspiracy theories and theories of involvement in the assassination. On the other hand, if there was nothing suspicious in these contacts that would have any connection with the planned conspiracy, it could serve as authentic evidence that the Warren and other congressional committees were right, because they correctly determined that Lee Harvey Oswald was completely independent in carrying out the assassination of American President John F. Kennedy on November 22, 1963. This would solve this case and would not provide a basis for various conspiracy theories, which will continue to develop in the coming period.

The release of new documents has reignited debates about government transparency and oversight of intelligence agencies. Researchers and historians continue to analyze the declassified files. At the same time, the public expects to learn more about how the CIA operated under diplomatic cover and whether such practices are still present in American diplomatic missions around the world.

Researchers and the public had expected that the release of the new documents would shed more light on the assassination of President Kennedy. However, this did not happen. The new documents, which have been declassified and have been available to the public since March 18, 2025, do not contain radically new

discoveries. However, for historians of the Cold War, they provide valuable insight into the climate of fear and uncertainty in US-Soviet relations after the Cuban Missile Crisis brought the world to the brink of nuclear war. In addition, the declassified documents reveal more details about US intelligence activities under Kennedy than under any other president. Also, the public has become aware of reports of Oswald's movements in the months leading up to the assassination of President Kennedy. It will probably take a lot of time to find out whether it was indeed the work of a mentally disturbed individual, who was capable of carrying out such a delicate undertaking alone, or whether Lee Harvey Oswald was merely the perpetrator of the assassination, while in the background there was either a powerful domestic or foreign service, a "deep state", or a well-organized conspiratorial group.

REFERENCE LIST

Bajagić, M. (2010). *Špijunaža u 21. veku: Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi*. Beograd: Marso.

Bajagić, M. (2010). *Metodika obaveštajnog rada*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.

Betts, R. (2007). *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American Nacional Security*, New York: Columbia University.

Bojczuk, J. (2014). *22 November 1963: A Brief Guide to the JFK Assassination*. Kindle Edition.

CIA (1972). *A Short History of CIA Intervention in Sixteen Foreign Countries*. (Approved For Release 2005/07/13).

Cu Sun. (2014). *Umeće ratovanja*. Beograd: Babun.

Fisher B.L. (2024). *The Hidden Cost of Freedom. The Untold Story of the CIA's Secret Funding System, 1941-1962*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas.

Hanna J., Stengle J. (2025, March 24). *Newly released JFK assassination files reveal more about CIA but don't yet point to conspiracies*. AP. Retrieved April 19, 2025, from <https://www.ap.org/news-highlights/spotlights/2025/newly-released-jfk-assassination-files-reveal-more-about-cia-but-dont-yet-point-to-conspiracies/>

Ilić, V. (2023). The Influence of American Ambassadors on European Integration (1946 – 1955). *Diplomacy and Security*. Volume VII, Number 1/2024. 99-115.

Jeffreys-Jones, R. (2022). *A Question of Standing: The History of the CIA*. Oxford: Oxford University Press.

Kreća, M. (2015). *Medjunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Lazić, R. (2016). „Obaveštajni rad i diplomatija”, *Srpska politička misao*, 4/2016, 233-250.

Lazić, R. (2020). „Služba za istraživanje i dokumentaciju od Brionskog plenuma do 2007. godine”, *Bezbednost*, 3/2020, 87-104.

Lazić, R. (2023). *Kontrola službi bezbednosti u Srbiji*. Beograd: Fakultet za diplomatiju i bezbednost, JP Službeni glasnik.

Lewis D. (2016, May 4). A Brief History of Lee Harvey Oswald's Connection to Cuba. *Smithsonian Magazine*. <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/a-brief-history-of-lee-harvey-oswalds-connection-to-cuba-180958987/>

McGregor, R. (2013, August 30). Size of CIA's budget slice revealed in Edward Snowden leak. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/31997218-10f6-11e3-b5e4-00144feabdc0>

Milašinović, R. (1979). *CIA moć i politika*. Beograd: Jugoštampa.

Mirkov, Ž. (2023). The influence of diplomacy on the security of Yugoslavia (1948–1955). *Diplomacy and Security*. Volume VI, Number 1/2023. 177-190.

Myre, G. (2023, June 4). *A decade on, Edward Snowden remains in Russia, though U.S. laws have changed*. NPR. Retrieved May 17, 2025, from <https://www.npr.org/2023/06/04/1176747650/a-decade-on-edward-snowden-remains-in-russia-though-u-s-laws-have-changed>

National Archives and Records Administration – NARA. (2025). <https://www.archives.gov/research/jfk>

Parezanović, M. (2014). „Specijalne službe i energetska bezbednost”, *Nacionalna bezbednost*, 1/2014, 21-45).

Ronin, R. (2009). *Obaveštajni rad*. Beograd: JP Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti.

Savić, A., Bajagić, M. (2003). „Uloga obaveštajne aktivnosti u spoljnoj politici”, *Nauka, bezbednost, policija*, 1/2003, 17-42).

Savić, A., Bajagić, M. (2005). *Bezbednost sveta – od tajnosti do javnosti*. Beograd: VŠUP.

Schlesinger, A.Jr (1961), *Memorandum from Arthur Schlesinger, Jr., Special Assistant to the President, to President John F. Kennedy, "CIA Reorganization,"* June 30, 1961. National Security Archive. Retrieved May 3, 2025, from <https://nsarchive.gwu.edu/document/18285-national-security-archive-doc-02-memorandum>

Stajić, Lj., Lazić, R. (2015). *Uvod u nacionalnu bezbednost*. Beograd: Akademija za nacionalnu bezbednost, JP Službeni glasnik.

Thomas, E. (2006). *The Very Best Men: The Daring Early Years of the CIA*. New York: Simon & Schuster.

Vasić, D. (2010). *Preventivna diplomatija – Teorijski koncept, normativni okvir i političke kontroverze*. Beograd: JP Službeni glasnik, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.